

Teorie objektních vztahů

V básni „STROM“ D.Winnicott, význačný psychoanalytický teoretik, poukazuje na vztah se svou matkou.(je to jenom volný překlad, aby bylo vidět, o co jde)

“Matka zde na zemi pláče, pláče, pláče

Tak jsem ji znal

Kdysi /jednou/jsem jí pohodlně ležel na klíně

Jako teď na mrtvém stromě

Naučil jsem se přimět ji k úsměvu, zastavit její slzy, zrušit její vinu, vyléčit její vnitřní smrt

Probudit ji k životu byl můj život...

Jsem to já, kdo potřebuje statečnost

Bože, bože, proč jsi mě opustil?

Jsem to Já, kdo umírá, Já, kdo umírá, Já umírám, Já“

Ačkoli téma dětského pokusu vykreslit svou matku mimo depresivní fázi je v psychoanalýze běžné, Winnicottův text objasňuje úzké spojení mezi způsobem, kdy poznáváme sami sebe s poznáváním druhých (mentální pojetí sebe sama –Já-jiní-matka. Dva typy poznávání jsou charakteristickým znakem **teorie objektních vztahů**, zastoupené Winnicottem atd.

Jako jiné psychoanalytické prameny, je **teorie objektních vztahů** založena na předpokladu dynamického nevědomí, které tlačí na uvědomování si těch přání, potřeb, myšlenek a emocí, které ohrožují naše vlastní já. Hlavním úkolem psychoanalytické terapie je pomoci pacientům uvědomit si jejich dynamické nevědomé procesy a jejich obsah.

Teorie objektních vztahů se liší od předchozích psychoanalytických pramenů zdůrazněním mezilidského obsahu zahrnujícího nevědomí. Tato teorie je založena na tom, že naše sebepoznávání je spojeno se způsobem, jak poznáváme ostatní a

že tyto vzájemné zkušenosti strukturují stejnou měrou vědomý a nevědomý mentální obsah.

Psychoanalýza se vyvíjí více jak století a její vývoj je poznamenán vznikem různých přístupů, které často zpochybňují předchozí paradigmatata. Počáteční, základní forma ražená Sigmundem Freudem a jeho přímými následovníky, známá jako „**klasická psychoanalýza**“, stanovila většinu psychoanalytických termínů a konceptů: vědomé versus podvědomé versus nevědomé formy vědomí /uvědomování si/ („topografický model“), id(souhrn instinktů uložených v podvědomí), ego a superego jako základ struktury osobnosti („strukturální model“), sex a agrese jako základní lidské hnací síly, obranné mechanismy, psychosociální rozvoj, atd.

Klasický model spočívá na biologicky založených hnacích silách (sex a agrese). Společně s id jako s centrální strukturou osobnosti, tyto hnací síly formují mentální obsah, který je skryt v nevědomí. Hlavním úkolem klasické psychoanalýzy bylo interpretovat, jak se tyto nevědomé hnací síly projevují v myšlení a chování.

Psychoanalytická ego psychologie vedla k podstatně zvýšenému důrazu na ego a přizpůsobení realitě.

Poté, co se Freud s rodinou přestěhoval z Vídně do Londýna, aby unikl nacistické hrozbě, se mnozí jeho berlínští kolegové přestěhovali do Spojených států, a anglo-americký svět se stal centrem psychoanalytického hnutí. Zatímco Freudova dcera Anna v Londýně dále rozvíjela teorii obranných mechanismů - hlavní funkce ega. Ve Spojených státech, Heinz Hartmann, Ernst Kris, David Rapaport, a další rozpracovali kognitivní kvality ega (např. testy reality, rozhodování a kreativitu). Psychoanalytická ego teorie pohlížela na psychopatologii jako nejs sofistikovnější, prakticky hrdinský, pokus ega, jak se vypořádat s drsnými vývojovými podmínkami. Proto stanoví jako úkol terapie pomáhat pacientům uvědomovat si konflikt mezi egem a dalšími méně vědomými aspekty osobnosti.

Počátky psychoanalytické teorie objektních vztahů můžeme vysledovat k Sandoru Ferenczi, jednomu z Freudových nejbližších žáků. Ferenczi se rozcházel s Freudovými teoriemi, zejména pokud šlo o jeho hodnocení dětských zpráv (a

retrospektivními vypořádáními se s nimi v dospělosti) v oblasti sexuálních traumat a násilí.

Ačkoli Freud původně pohlížel na tyto zprávy jako na pravé, odrážející skutečné zážitky (**teorie traumatu**), později postuloval, že odráží fantazie, ne skutečné zážitky (**teorie svádění**). Ferenczi považoval Freudův teoretický posun za vážnou chybu a tvrdil, že sexuální zneužívání musí být přijato tak, jako by se skutečně stalo.

Tyto teoretické rozpory se rozdílně odrážely také v praxi. Zatímco z Freudova pohledu byla psychoanalytická situace „sterilní“ a „mechanická“ fungující jako „prázdná obrazovka“, na kterou pacienti projektují své nevědomé pohnutky a fantazie, Ferenczi zdůrazňoval analytickou skutečnou blízkost. Ferenczi také přímo ovlivňoval rozvoj teorie objektivních vztahů, tím, že působil jako analytik dvou pozdějších lídrů hnutí v Londýně-Melanie Kleinové a Michaela Balinta. První dala impuls ke vzniku škol známých jako *Kleiniáni* a *Neo-kleiniáni*-např. teoretici Wilfred Bion, Hanna Segal, Betty Joseph, druhý založil *Britskou nezávislou školu*, mezi jejíž přední zastávce patřil Winnicott, Ronald Fairbairn, John Bowlby, Harry Guntrip, a další.

Kleinová argumentovala, že od prvních měsíců života, je mysl zaplavena biologicky založenými pohnutkami-**pudy**, soustředěnými na interpersonální výměny názorů, buď trestání nebo shoda (soulad) nebo usmíření. Pudy jsou přeměněny v mentální představy, které vyprávějí příběhy o vztazích, ve kterých jsou buď příjemné nebo nepříjemné zážitky. Kleinová je svým typickým způsobem interpretuje jako „dobrý prs“ (dobrý objekt-matka) a „špatný prs“ (špatný objekt). Tato zpodobnění jsou od počátku odštěpena tak, aby si dítě mohlo chránit představu dobra a předejít, aby bylo destruována zlem. Tato vývojová etapa je Kleinovou označena jako „*paranoidně schizoidní pozice*“. Od věku 6. měsíců se dítě učí přijmout komplex zážitků a rozpoznat sebe a ostatní, dobré a špatné. Tato vývojová schopnost umožňuje zvýšit zvědavost, empatii, a smysl pro zodpovědnost, ale zároveň vyvolává pocit viny a lítosti („Já jsem ten zodpovědný za zničení dobrého v rámci objektu“) a z toho vyplývající dysphonii (poruchy hlasu). Tento vývoj je Kleinovou označen jako „*depressivní pozice*“. Tyto dvě pozice jsou nevyhnutelné a všeobecně zažité v průběhu celého života.

Kleinová se dívala na obranné mechanismy popsané Annou Freudovou jako vývojově pokročilé. V kontrastu s tím se Kleinová zaměřovala pouze na primitivní obranné mechanismy štěpení, idealizace, devalvace a projekivní identifikace.

Otto Kernberg, přední psychoanalytický teoretik, považoval tyto primitivní obranné mechanismy za charakteristiky hraniční, v kontrastu k neurotickým a psychotickým osobnosti. Kernbergova zjištění měla hlavní vliv na koncepci poruch osobnosti v DSM.

Projektivní identifikaci se primárně zabýval **Thomas Ogden** a Kernberg kteří chápali tuto obranu jako nevědomý pokus části osobnosti popřít nepříjemný zážitek (např. vztek) mentálním uložením tohoto zážitku do někoho jiného, on mě nenávidí, identifikovat se s popřeným zážitkem (např. pokusit se někoho rozzuřit). Způsoby, kterými jsou tyto manévry zpracovávány cílovou osobou, diktují osud původních zážitků. Zmírněná odpověď (např. hněv spíše než nenávistný hněv) snižuje úzkost způsobenou původním zážitkem, tak jako i pravděpodobnost, že bude pokračovat distancování. Extrémní odpověď však úzkost zhorší přesvědčením jedince, že zážitek je skutečně nebezpečný a musí být popřen. Projektivní identifikace objasňuje stejnou měrou dětské zkušenosti, těžkou psychopatii a náročné momenty v psychoterapii (např. terapeutický rozkol).

Ačkoli členové **Britské nezávislé školy** (Fairbairn, Winnicott, Balint, Guntrip, Bowlby) přijali od Kleinové její interpersonalizaci psyché, distancovali se od jejího důrazu na biologické pudy a zdůrazňovali vliv skutečných vnějších, hlavně rodinných a rodičovských, podmínek na rozvoj psychiky. (Bowlby: „Ale něco jako špatná matka existuje“).

Nejvlivnější osobou, která se tímto zabývala, však byl pediatr a psychoanalytik Donald Winnicott. Winnicottovi pohledy vycházely ze zkušeností, které získal pozorováním dvojic matka-dítě, tzv. dyád. Předpokládal, že oba členové dvojice jsou nedělitelný, jedinečný celek, matečná látka (matrix), matka-dítě. Dítě, které je z dělohy totálně závislé na své matce, rozvíjí její „primární mateřské zaujetí“. Tento dyadický vztah je nastaven tak, že ve většině případů platí, čím nezávislejší je dítě, tím se matka stává méně ochraňující, a tím umožňuje dítěti prožívat realitu postupně a bezpečně.

„Dostatečně dobré mateřství“ tak dává dítěti pocit, že jeho okolí je „podpůrné“, jeho předvídatelná a pečující struktura mu dovoluje rozvíjet bezpečný pocit Self, který se postupně vyvíjí do autentické podoby pravého (opravdového) Self- Já. Zanedbávající nebo hrubé mateřství dítěti předčasně přináší kontakt s realitou, následná srážka ho nutí reagovat na vnější okolnosti spíše než „být“ s nimi nebo v nich. Pokud tyto modely převládají, vzniká „falešné self“, které je charakterizováno rigiditou, otupělostí a pocitem prázdnoty.

Navzdory rozdílům, Kleinová, Winnicott a další osobnosti patřící do školy objektivní vztahové teorie předpokládají, že psychopatologie má kořeny ve zlovolných, rozptýlených a rozkladných představách o sobě, ostatních a sobě s ostatními. Úkolem objektivní vztahové teorie je proto pomoci pacientům uvědomit si tyto mentální představy, zvláště ty, které jsou nejhluběji v nevědomí. Tomuto uvědomění pomáhá větší pozornost kladená na terapeutické vztahy, zvláště emocionálně laděné, a intersubjektivní výměny názorů během léčby.

Spojením *teorie objektivních vztahů*, *self-psychologie* (založené Heinzem Kohutem a zkoumající vztahové podchycování vlastních zážitků) a *mezilidské psychoanalýzy* (prezentované Harry S. Sullivanem, Clarou Thompson, Erichem Frommem, atd. a upozorňující na mezilidské události) vznikla **vztahová psychoanalýza**, nejvlivnější psychoanalytický směr v současnosti.

Teorie objektivních vztahů je velmi důležitá pro empirický výzkum. Nejznámějšími badateli v této oblasti jsou Sidney Blatt, Otto Kernberg a Drew Westen. Pod vlivem Piagetových a Wernerových teorií kognitivního rozvoje, Blatt a jeho kolegové vytvořili „objektivní vztahy“ jako kognitivně-emocionální schémata, která rozvíjeli v tandemu se stoupajícím abstraktním myšlením umožněným kognitivním a mozkovým rozvojem. V počátečních stupních kognitivního rozvoje, charakterizovaných konkrétními a tělesnými módy myšlení (např. Piagetova senzomotorická fáze), jsou mentální představy o sobě a ostatních zjednodušené, konkrétní a fragmentované. Jak kognitivní rozvoj postupuje, je dítě schopné zachytit sebe s ostatními, abstraktními, komplexními a rozmanitými způsoby. Blatt a jeho kolegové rozvíjeli **ORI**, projektivní měření kognitivně-emocionálních kvalit mentálních představ, jejichž použití potvrdilo tyto teoretické postuláty. ORI

výzkumy také demonstrovaly vzestup kognitivně-emocionální složitosti mentálních představ doprovázející psychoanalytickou léčbu.

Westen a jeho kolegové, kteří v sociální psychologii užívali sociálně-kognitivní teorii jako dominantní přístup, tvrdili, že mnoho sociálně-kognitivních přístupů ve schematickeém procesu, implicitní vzpomínky, sociální úsudek a dedukování je obecně kompatibilní s teorií psychodynamického nevědomí a hlavně s teorií objektivních vztahů. **SCORS** formulovaný tak, aby kvantifikoval obsah a formu mentálních představ založených na vyprávěném materiálu naznačuje, že lidé trpící závažnými duševními poruchami vykazují více patologie (např. zlovolné a nebo zjednodušené představy o sobě a druhých).

Blatt, Westen a další teoretici a badatelé vychovali novou generaci odborníků, kam patří např. Avi Besser, Diana Diamond, Eric Fertuck, Christopher Fowler, Andrew Gerber, Mark Hilsenroth, Steven Huprich, Kenneth Levy, Patrick Luyten, John Porcerelli and Golan Shahar, kteří v současné době zkoumají další cesty spolupráce mezi teorií objektivních vztahů a exaktní psychologií a psychiatrií. Levy demonstroval přesvědčivé pojitko mezi objektivními vztahy a vazbami v dospělosti, Luyten a Shahar demonstrovali funkčnost teorie objektivních vztahů v zdravotní/health psychologii a psychosomatice. Teorie objektivních vztahů má také značný vliv na psychoterapeutický výzkum.

Na otázku, co se otevírá před teorií objektivních vztahů, je těžké odpovědět. Přes evidentní úspěch „empirické teorie objektivních vztahů“ mnoho psychoanalytiků chová nepřátelství k empirické vědě a považují ji za podezřelou. Snad teorie objektivních vztahů přežije, a dokonce se bude rozvíjet, v empirické, akademické klinické psychologii, ale bude to pravděpodobně jako součást integrační snahy, která se pojí s různými školami myšlení (např. kognitivně behaviorální a rodinné systémy).